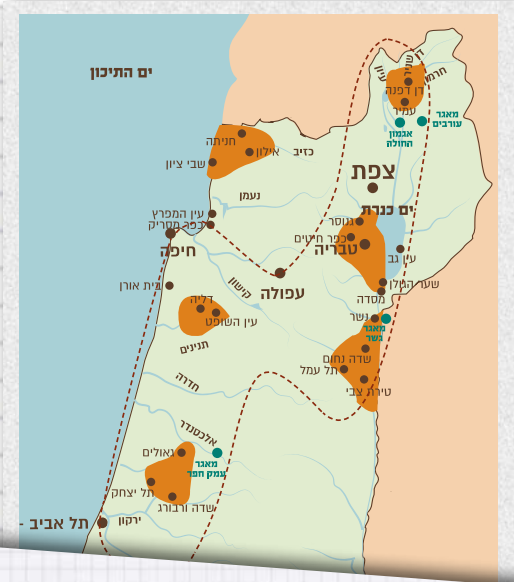

N ההתיישבות

בראשית ההתיישבות בארץ ישראל היישובים היהודיים התרכזו בשלושה אזורים: בעמק הירדן העליון ובגליל המזרחי, בעמקים שבין עמק בית שאן וזבולון ובמישור החוף. פריסה גיאוגרפית זו כונתה "N ההתיישבות", על שום דמיונה לאות האנגלית N, והיא מציינת את ראשית ההתיישבות הציונית. אזור מישור החוף והשפלה התאפיינו בצפיפות ואילו ביתר האזורים ההתיישבות היהודית הייתה דלילה ביותר. הנגב היה כמעט ריק לחלוטין מיהודים. קק"ל גאלה את אדמות עמקי החולה, יזרעאל, זבולון ועמק חפר. **למפת N ההתיישבות עיינו בעמודים 30-31.**

י"א הנקודות

אחד עשר יישובים, אשר הוקמו במבצע התיישבות גדול בנגב הצפוני, שהתקיים במוצאי יום הכיפורים תש"ז, בלילה שבין ה-5 ל-6 באוקטובר, 1946. מטרת המבצע הייתה לגרום להכללת אזור הנגב בתוך גבולותיה העתידיים של המדינה היהודית. מבצע התיישבות זה נחשב לגדול מסוגו בשנים שקדמו להקמת מדינת ישראל. העלייה לקרקע עצמה נעשתה במתכונת הדומה ל"חומה ומגדל", מבחינת ריכוז מאמץ של אנשים רבים יחסית להקמה מהירה של התיישבות חדשה בשטח. הוקמו בכל נקודה מספר צריפים ואוהלים, וכן מגדל שבו חבית מים. היישובים שעלו באותו לילה על הקרקע הם: אורים, בארי, גל און, חצרים, כפר דרום, משמר הנגב, נבטים, נירים, קדמה, שובל ותקומה. הקושי המרכזי שאיתו התמודדו המתיישבים היה המחסור במים. בשנת 1947 הונח קו המים שסייע ליישובים וגם צירף שלושה יישובים חדשים. ביוני אותה שנה ביקרה בארץ משלחת האו"ם - "אונסקו"פ", שהתרשמה מהמתיישבים היהודים בנגב ומיכולתם לפתח את השממה. מאוחר יותר, ואולי תודות לרושם שהותירו המתיישבים, הנגב נכלל בתכנית החלוקה בשטחה של המדינה היהודית. **למפת י"א הנקודות עיינו בעמודים 30-31.**

מקווה ישראל

בית הספר החקלאי הראשון בארץ ישראל, שהוקם בשנת 1870 על ידי קרל נטר. כשלוש שנים קודם להקמת בית הספר ביקר קרל נטר בארץ ישראל. הוא בדק את מצבם של יהודי היישוב הישן והגיע למסקנה, שלא ניתן להביא לשיפור במצבם הכלכלי, אלא על ידי הכשרתם לעבודה חקלאית. מטרת המוסד הייתה להכשיר את הדור הצעיר להתיישבות חקלאית. ב-1882 הגיעה ל-"מקווה" קבוצת חלוצים מרוסיה - הבילויים. חברי הקבוצה התקבלו לעבודה כפועלים. נטר זיהה בהם את הפוטנציאל והחליט להכשירם לעבודת האדמה. הוא נפטר לפני שהצליח להגשים את התכנית ונקבר במקווה ישראל. בשלהי המנדט הבריטי ובמלחמת יום העצמאות שימש היקב שבמקום כמתקן אימונים סודי של "ההגנה". כיום, משמש המקום כבית ספר ל"לימוד מדעי הטבע, הסביבה והביוטכנולוגיה הנשענים על המשק החקלאי", שבו לומדים כ-1,500 תלמידים.

חומה ומגדל (1936-1939)

שיטת התיישבות, שהייתה נהוגה לפני הקמת המדינה. יישובי "חומה ומגדל" הוקמו בתקופת המאורעות ונועדו "לקבוע עובדות בשטח". ההתיישבות נעשתה במהירות, לעתים תוך יום אחד. המתיישבים הקיפו את היישוב בחומה, הקימו מגדל ומספר צריפים. מרבית היישובים הוקמו באזורי ספר, כדי להשתלט על כמה שיותר שטחים. היישוב הראשון שהוקם בשיטה זו היה קיבוץ "תל עמל" (ניר דוד), שבעמק בית שאן. סך הכול הוקמו בשיטה זו 57 יישובים. המתיישבים עבדו בימים ושמרו בלילות. במאבק על רכישת האדמות להתיישבות חומה ומגדל הייתה קק"ל גורם עיקרי.

למפת יישובי חומה ומגדל עיינו בעמודים 30-31.

שלושת המצפים

שלושת המצפים - גבולות, רביבים ובית אשל הם שלוש נקודות יישוב, שהקימה קק"ל בנגב, במהלך מלחמת העולם השנייה. הקמת המצפים החלה ב-1943, כתגובה על פרסום הספר הלבן, שבו הוטלו גזרות קשות על היישוב היהודי בארץ ישראל: הגבלה על רכישת אדמות ויישובן על ידי יהודים. אך הגבלות אלה לא מנעו מקק"ל את רכישת הקרקעות בנגב ואת הקמת שלושת המצפים, שיועדו לבדיקת הקרקע והאקלים באזור ולניסויים חקלאיים. המצפים תרמו רבות להגברת הביטחון באזור והמידע הרב שנצבר בהם סייע להמשך ההתיישבות בנגב. יוסף וייץ, שהיה היערן הראשי של קק"ל, הציע את הרעיון להקמת מצפים בנגב כדי ליישבו. הוא פירט את תכניתו, שבה תכנן להקים 10 מצפים. בסופו של דבר הוקמו רק שלושה מהם. על המפה מזכירים המצפים, מבחינה גיאוגרפית, משולש קק"ל שותפה לשיקום ושחזור המצפים בנגב.

למפת שלושת המצפים עיינו בעמודים 30-31.

מצפה גבולות

המצפה הראשון מבין השלושה אשר הוקם על ידי אנשי "השומר הצעיר", ליד קיבוץ צאלים של היום. מצפה זה נעזב וחוודש כשלוש פעמים עד להתייצבותו כקיבוץ גבולות. המצפה שוקם בשנת 1996 והפך לאתר תיירות בסיועה של קק"ל.

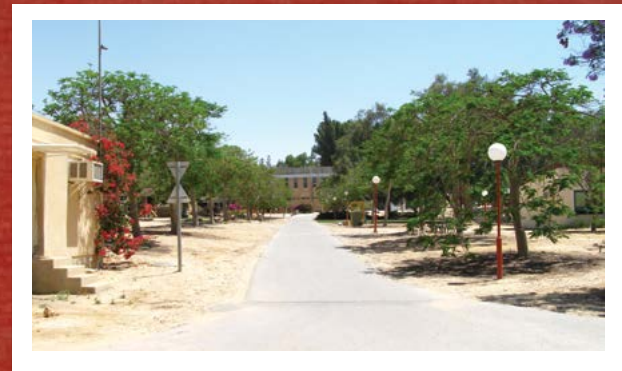

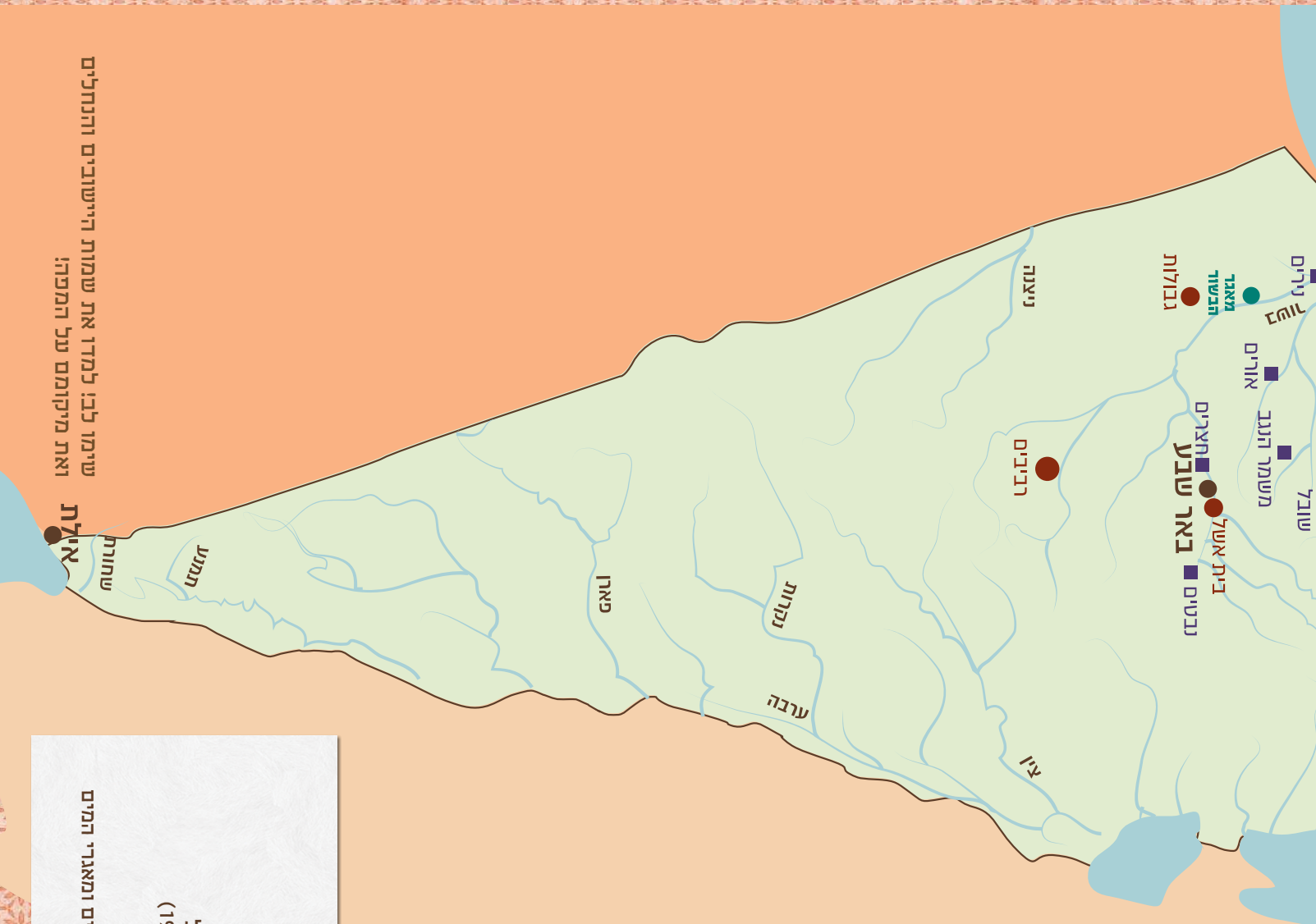
מצפה רביבים

המצפה השני, הוקם על ידי "הנוער העובד". זהו הדרומי ביותר בין המצפים הנמצא ליד קיבוץ רביבים. המצפה שוחזר בשנת 1998 בשיתוף קק"ל.

מצפה בית אשל

המצפה השלישי, הנמצא בפאתי באר שבע. התבסס על התיישבות קודמת של תנועת המושבים. בית אשל חרב במהלך מלחמת העצמאות. בשנים האחרונות מובילה קק"ל תכנית לשיקומו במסגרת פיתוח פארק נחל באר שבע.

שימו לב! למדו את שמות היישובים והנחלים ואת מיקומם על המפה;

אילת

י"א הנקודות בנגב

המצפים

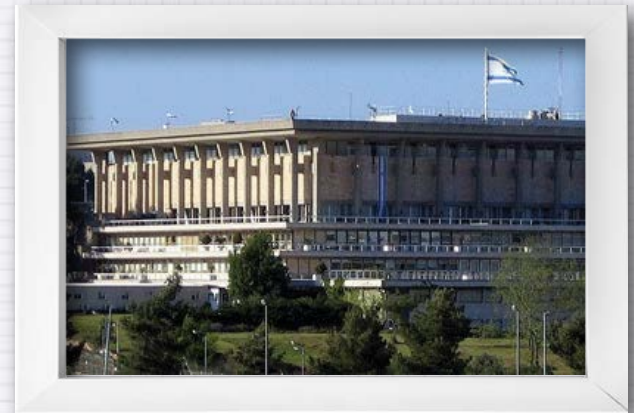
גושי ישובי חומה ומגדל
בצפון הארץ (1936-1939)

ההתיישבות N

* במפה מופיעים רק חלק מהנחלים ומאגרי המים
ראו ערכים מורחבים בעמוד 35

כנסת ישראל

בית הנבחרים והרשות המחוקקת של מדינת ישראל. הכנסת מורכבת מ־120 חברים, נבחרים ציבור, הנבחרים בבחירות כלליות ארציות, לפחות אחת לארבע שנים. תפקידיה העיקריים של הכנסת: חקיקה, פיקוח על פעולות הממשלה, בחירת נשיא המדינה ומבקר המדינה ודיון בענייני המדינה באמצעות ועדות הכנסת ועבודת המליאה. בכנסת פועלות 12 ועדות קבועות, ביניהן: חוץ וביטחון, כספים, חוקה, חוק ומשפט, ועוד. ישיבתה הראשונה של הכנסת התקיימה בתל-אביב, ביום ט"ו בשבט תש"ט, 14 בפברואר 1949.

בניין המוסדות הלאומיים

בניין שהוקם ב-1930, בשכונת רחביה בירושלים, כמשכן למוסדות הלאומיים של המדינה שבדרך. בבניין, שתוכנן על ידי האדריכל ריכרד קאופמן, שוכנים מאז הקמתו ועד היום משרדי הנהלת קרן היסוד, הנהלת קרן קימת לישראל והנהלת ההסתדרות הציונית. ברחבת הבניין נערכו טקסי הבאת ביכורים וטקסים "כמו ממלכתיים" אשר סייעו להקנות צביון לאומי ועצמאי למדינה שבדרך. שם חגגו תושבי ירושלים את הכרזת האו"ם בכ"ט בנובמבר. בשנת 1948 התרחש במקום פיגוע מכונית תופת, שבמהלכו נספו 12 מעובדי קרן היסוד ובהם גם לייב יפה, מנהל הקרן. ביום הכרזת העצמאות ערכו חברי מנהלת העם, בחצר הרחבה שבחזית הבניין, טקס הכרזת עצמאות חלופי לתושבי ירושלים הנצורה, שלא יכלו להגיע לתל-אביב. לאחר קום המדינה נערכו בבניין הישיבות הראשונות של הכנסת ואף טקס השבעת הנשיא הראשון, חיים ויצמן. משך תקופה ארוכה שכן בבניין זה משרד ראש הממשלה.

קריית הלאום

בחודש דצמבר 1949 החליטה ממשלת ישראל להעביר את מוסדות השלטון של המדינה לעיר ירושלים. גבעה במערב העיר, שנודעה בכינוי "גבעת רם" (קיצור של המילים "ריכוז מפקדים" המתייחס למפקדי הגדנ"ע שרוכזו בה), נבחרה כאתר המתאים, בין היתר בשל חלוקתה לשלושה רכסים. חלוקה זו אפשרה להבחין בין מכלול השלטון (הכולל את משרדי הממשלה), מכלול החינוך (הכולל את האוניברסיטה העברית) ומכלול התרבות (הכולל את מוזיאון ישראל). גבעת רם נתפסה כגרעין המודרני של ירושלים, שיהווה מרכז לחלק המערבי הגדל של העיר. בשלב הראשון נבנו בקריית הלאום שלושה בנייני ממשלה (משרדי האוצר, הפנים וראש הממשלה), הכנסת ובנק ישראל. שטח הגבעה יוער החל משנת 1949, בין היתר כדי להסתייר את מבני השלטון מעיני התותחנים הירדניים שהשקיפו עליה מדרום. במרוצת הזמן נבנו מבני שלטון נוספים, בהם מוזיאון ישראל, בית המשפט העליון ושלוחת האוניברסיטה העברית בגבעת רם. כמו כן, תוכננה ונבנתה מערכת כבישים וחניונים. פיתוח האזור, שזכה לשם "קריית הלאום", נמשך עד ימים אלה.

היכל הספר

היכל הספר הוא אגף של מוזיאון ישראל. ההיכל נוסד בשנת 1965 לשם שימורן של מגילות מדבר יהודה, (שנתגלו ב-1947 בקומראן), וכתבי יד עתיקים של התנ"ך, (כמו כתר ארם צובא), והצגתם לקהל. היכל הספר מתוכנן כבניין 'אידיאולוגי', המבטא באופן סמלי את היחס לתכולתו ונחשב אבן דרך באדריכלות המודרנית. צורתו הייחודית של המבנה מסמלת את מכסה הכדים, שבתוכם נמצאו כמה מן המגילות, והקיר השחור שמנגד רומז לניגוד שבין "בני האור" (כפי שכינו אנשי כת קומראן, שכתבו את המגילות, את עצמם) לבין "בני החושך" (אויבי הכת). הכניסה להיכל מעוצבת כמערה, הרומזת על האתר שבו נמצאו המגילות. גם מיקומו של היכל הספר, בסמוך לכנסת, למשרדי הממשלה ולספרייה הלאומית, מעיד על החשיבות המיוחדת למגילות העתיקות השמורות בו.

הכותל המערבי

בין המקומות הקדושים ביותר ליהודים בימינו. הכותל הוא חלקו המערבי של קיר תמך מתקופת בית המקדש השני, שהקיף את הר הבית ונבנה על ידי המלך הורדוס. אורך הכותל כ-28 מטר וגובהו 18 מטר. רובו של הכותל קבור מתחת לפני השטח, מלבד רחבת הכותל המערבי. תפילות של יהודים סביב חומת הר הבית, לאחר חורבן בית שני, מתועדות כבר מהמאה הרביעית לספירה בסיפורי נוסעים ועולים לרגל. נראה שהמנהג להתפלל סמוך לכותל המערבי התגבש במאה ה-16, בראשיתו של השלטון העות'מאני בירושלים. מאז מלחמת השחרור ועד למלחמת ששת הימים היה הכותל תחת שלטון ירדני. במלחמת ששת הימים עבר הכותל לידי ישראל ומאז הגישה אליו חופשית ליהודים וללא-יהודים. תמונת הצנחנים המגיעים אל הכותל לאחר כיבוש העיר העתיקה היא מהתמונות המפורסמות והמרגשות בתולדות מדינת ישראל.

שערי ירושלים

בחומה המקיפה את ירושלים העתיקה, אשר נבנתה לשם הגנה על העיר בימי הסולטן העות'מאני סולימאן הראשון, ישנם שערים פתוחים ושערים אטומים.

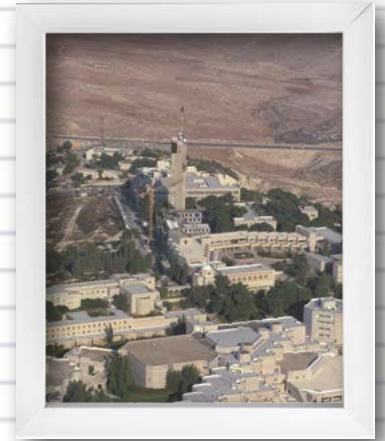
בין השערים ניתן למנות את:

- 5. שער ציון:** השער המקשר את הר ציון והרובע הארמני אל העיר העתיקה. נפרץ על ידי חטיבת "הראל" במלחמת העצמאות, כדי להעביר אספקה לרובע היהודי הנצור. סימני יריות הרובים סביב השער בולטים עד היום.
- 6. שער יפו:** אחד השערים המרכזיים של העיר העתיקה, שמעליו שוכן "מגדל דוד". השער, שפנה אל הדרך הראשית שהובילה לכיוון נמל יפו בימי קדם, משמש עד היום עורק תחבורה ראשי אל תוך העיר העתיקה.
- 7. שער שכם:** המפואר והמקושט מבין שערי העיר העתיקה, מופיע במפת מדבא. בכיכר השער, שכונה באב אל עמוד, ניצב עמוד, שממנו נמדדו המרחקים אל ערי הארץ השונות.
- 8. שער הרחמים:** שער אטום, הקרוב ביותר להר הבית. האגדה מספרת, שהשער נאטם על ידי הסולטן הטורקי סולימאן, כדי למנוע מהמשיח להיכנס לעיר דרכו וכי מאותה סיבה נבנה לפניו בית קברות מוסלמי.

- 1. שער האריות:** משני צידי השער הפתוח, המצוי בחומה המזרחית של העיר, שני זוגות אריות שנתנו לו את שמו. במלחמת ששת הימים כוחות של צנחנים פרצו דרכו וכבשו את העיר העתיקה.
- 2. שער הפרחים:** נמצא בצידה הצפונית של החומה. השער מכונה כך על שום בית הקברות הסמוך (ששמו מזכיר את המילה "פרחים" בערבית) או בשל צורות הפרחים החרוטות סביבו. השער נקרא גם "שער הורדוס".
- 3. השער החדש:** הגבוה מבין שערי ירושלים, שנפרץ רק בסוף המאה ה-19. השער היה סגור עד למלחמת ששת הימים ובסמוך אליו עבר הגבול עם ירדן.
- 4. שער האשפות:** השער הקרוב ביותר לכותל המערבי והמצוי בדרום החומה. השם "שער האשפות" נזכר בספר ירמיהו ומתייחס כפי הנראה להוצאת האשפה מאזור בית המקדש לשם שרפתה בגיא בן הינום.

האוניברסיטה העברית

האוניברסיטה הראשונה שהוקמה בארץ ישראל (בשנת 1925) והמוסד האקדמי השני שנוסד בה (אחרי הטכניון). כבר בקונגרס הציוני החמישי, שנערך בבאזל ב-1901 (ואשר בו הוכרז גם על הקמת קק"ל), הועלה הרעיון להקים בישראל מוסד אקדמי וכעבור שנה פתח הד"ר חיים ויצמן משרד לקידום הנושא בעיר ז'נבה. ב-1914 נרכשה הקרקע על ידי קק"ל וארבע שנים לאחר מכן הונחה אבן הפינה לאוניברסיטה בגבעת הצופים, במעמד מכובדים רבים, והבנייה החלה. הקמפוס נפתח ב-1925. ב-1948 הפך שטח האוניברסיטה לחלק מן המובלעת הישראלית המפורזת בהר הצופים וכוח קבוע של חיילים ישראלים בלבוש שוטרים שהיה בו. הקשר אל ההר היה באמצעות שיירות דו-שבועיות של אספקה, שעלו אליו בפיקוח האו"ם ואנשי הלגיון הירדני. כל אותן שנים התחמשו האנשים בהר, חפרו ביצורים, שיפצו בורות מים ישנים ומצאו פתרונות יצירתיים להתגבר על המצב הקשה. כל אלה, הפכו את ההר ליעד מבוצר וחשוב. לאחר מלחמת ששת הימים ושחרור המובלעת הוחלט להשיב את האוניברסיטה להר הצופים והקמפוס נבנה מחדש ושופץ. האוניברסיטה העברית מתפארת במדענים וחוקרים בעלי שם עולמי ואף במספר זוכים בפרס נובל והיא ממשיכה להוות גוף אקדמי יוקרתי בארץ ובעולם.

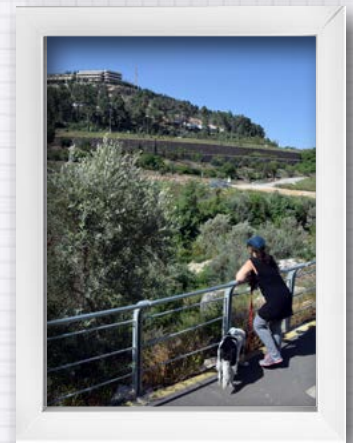
משכנות שאננים

השכונה היהודית הראשונה שנבנתה מחוץ לחומות ירושלים ונמצאת מול חומת העיר העתיקה ומגדל דוד. עד למחצית המאה ה-19 שררה צפיפות גדולה בין חומות העיר העתיקה. תנאי תברואה ירודים, בצד עלייה מתמדת במספר התושבים, הפכו את החיים בין החומות לקשים מנשוא. למרות זאת, התושבים חששו לצאת אל מחוץ לחומות, שם איימו עליהם כנופיות של שודדים, בעיקר בשעות הלילה. משכנות שאננים, שנוסדה בשנת 1860, נבנתה ביוזמתו של השר משה מונטיפיורי, בעזרת כספי הירושה של הנדבן יהודה טורא מארצות הברית, על שטח שיועד במקור להקמת בית חולים יהודי. שמה ניתן לה בהשראת פסוק מספר ישעיהו וסימל את שאננותם של היוצאים אל מחוץ לחומות. השכונה כללה מבנה מאורך ובו 26 דירות ועוד מבנה קטן נוסף, שבו ארבע דירות. מעליה נבנתה טחנת קמח, שהופעלה בכוח הרוח ושימשה את תושבי ירושלים לטחינת קמח במשך כ-25 שנה. אכלוס השכונה היה קשה. על אף שהדירות יועדו להימסר לנזקקים ולתלמידי חכמים, מעטים היו האנשים שהעזו לצאת אל מחוץ לחומות. בחלוף השנים התרבו התושבים ושכונות נוספות נוסדו מחוץ לעיר העתיקה. השכונה עברה גלגולים רבים וכיום, לאחר ששופצה ושוחזרה, היא כוללת מרכז כנסים, מוסיקה ובית הארחה.

פארק ירושלים

הפארק המטרופוליני הראשון בארץ. פארק מטרופוליני ממוקם בשולי העיר ולא בתוכה והופך את השטחים העזובים שסביב לעיר ממטרד למשאב עבור התושבים. הפארק מהווה ריאה ירוקה, מאפשר טיולים, רכיבה בטבע ופעילויות פנאי ונופש לתושבים, והוא משמר אתרי מורשת וערכי טבע על פי עיקרון של פיתוח בר-קיימא. פארק ירושלים כולל מגוון רחב של פארקים משניים (שבניהם פארק עמק מוצא, פארק עמק הארזים, פארק עמק רפאים ופארק עמק צופים), שמורות טבע, יערות (ביניהם גם יער ירושלים) וגנים לאומיים. הפארק נמצא בשלבי ביצוע מתקדמים, תוך שיתוף פעולה בין קק"ל, עיריית ירושלים, הרשות לפיתוח ירושלים ורשות שמורות הטבע והגנים. פארק ירושלים מיישם את מודל ה"סנטראל פארק" שבניו-יורק, המשלב פעילות התנדבותית-חינוכית של בני נוער, המטפחים את הפארק, על פי הסיסמה "פארק ירושלים - זה הטבע שלנו".

יער ירושלים

"הריאה הירוקה" של תושבי הבירה. היער ניטע על ידי קק"ל במחצית השנייה של שנות ה-50 (של המאה הקודמת) ובמהלך שנות ה-60. בשנת 1956 ניטע הנשיא השני, יצחק בן-צבי, את העץ הראשון ביער. בשיאו הגיע שטח היער לכ-4,700 דונם של עצים, וביניהם: אורן, ברוש, אלון מצוי, אלה ארץ ישראלית, חרוב, זית, תאנה, רימון ונציגים נוספים של חורש ים-תיכוני ושל בוסתנים שכיסו בעבר את מדרונות הרי יהודה. ביער ניתן למצוא שרידים של מערות קבורה, מתקנים חקלאיים ובורות מים רבים. שטח היער מצטמצם כל הזמן עקב לחצי פיתוח מואץ סביב העיר ירושלים, הכוללים בניית מחלף גדול, העברת קווי מתח גבוה, הרחבת בית העלמין ומוסד "יד ושם" ותכניות בנייה נוספות. המאבק נגד "תכנית ספדי", שאיימה להשמיד חלק מהיער שממערב לירושלים לטובת כ-20 אלף יחידות בנייה, נחל הצלחה והתכנית בוטלה בשנת 2007, אולם המאבק נגד צמצום השטח הירוק סביב ירושלים נמשך. את המאבק להצלת יער ירושלים מובילה כיום קק"ל, בשיתוף גופי סביבה נוספים ותושבי השכונות הסמוכות ליער. בכך קק"ל מיישמת את מודל "היער הקהילתי", שבו התושבים משתתפים בתכנון היער הסמוך לביתם ובטיפול בו.

יער השלום

יער שנטעה קק"ל לאחר איחוד ירושלים, בתום מלחמת ששת הימים. היער, שבו עצי אורן, ברוש וארז, פרוס על פני כ-400 דונם ב"שטח ההפקר" בין ירושלים הירדנית לישראלית. הוא נטוע בסמוך לטיילת שרובר, בתוך אגן הניקוז של נחל קדרון. בין עצי היער פינות נופש ומרגוע ומרכז נטיעות. כן נמצאים ביער גלעד לזכר ספורטאי מינכן וגלעד לחללי גדוד 68 של חטיבת ירושלים, שנספו במלחמת יום כיפור. בקצה יער השלום הקימה קק"ל, לקראת חגיגות ה-3,000 לירושלים, את גן ילדי ישראל, שבו מבנים המציינים תקופות שונות בתולדות העיר וכן נקודות תצפית מרהיבות. בעבר התפרס היער על שטח גדול יותר, אך הפיתוח המואץ והבנייה שסביבו מאיימים עליו ונוגסים משטחו.

הר הרצל

ממוקם בחלקה המערבי של ירושלים. גובהו 834 מטר מעל פני הים. על ההר ממוקמים מספר מוסדות לאומיים, בהם חלקת הקבר של בנימין זאב הרצל, בית הקברות הצבאי הראשי של מדינת ישראל, חלקת גדולי האומה וחלקת ראשי התנועה הציונית. בחלקת גדולי האומה יש מצבות שיש שחורות, פשוטות ואחידות, למעט המצבה לזכרו של ראש הממשלה יצחק רבין ואשתו, לאה רבין. בראש ההר מצוי "מוזיאון הרצל", המציג את חדר עבודתו של הרצל ומתאר את תולדות חייו. במורדות המערביים של ההר שוכן "יד ושם" - המוזיאון והמרכז לחקר השואה והגבורה. ברחבה סביב קברו של הרצל נערך מדי שנה הטקס הממלכתי של סיום יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל ותחילת חגיגות יום העצמאות.

